

Ceremoniella rum

V i har genom temat *Ceremoniella rum* önskat fånga de byggnader, rum och landskapsavsnitt där exempelvis kröningar, storslagna fester, gudstjänster, bröllop och begravningar har ägt och äger rum. Ceremoni stammar av latinets *caerimónia* 'religiös dyrkan' 'helighet', 'helig handling' (*Nationalencyklopedin* 1990, s. 60). Vanligen avser vi en formaliserad och i regel högtidlig handling, som är kulturellt specifik. Ordet används ibland synonymt med rit/ritual. Men till skillnad från en rit involverar alltid en ceremoni fler än en aktör och/eller åskådare. En rit kan däremot utföras privat och ganska ohögtidligt. Stundtals kan ceremoniell och rituell användas som synonyma begrepp.

Förr var studiet av ritualer en underkategori till religionsvetenskap. Men strävan att nå de handlingssätt och de personer som agerar i ritualerna förde de akademiska disciplinerna bort från myternas värld. Varje handling kan ritualiseras och riterna är inte förknippade med specifika religiösa intentioner. Det är därför följdriktigt att ritualforskning idag är ett tvärvetenskapligt fält (jfr *Riter och ritteorier* 2002, *Theorizing rituals* 2006).

I ceremoniella rum finns detaljer och inredning som är förknippade med symbolik. Arkeologen *Lars Larsson* tecknar i den inledande artikeln bilden av ett högt och silvergrått hus, kraftfullt i sin konstruktion. Det har uppförts på samma plats i många olika omgångar under loppet av 600 år. Huset har grävt fram av arkeologer i Uppåkra, Skåne. Genom de föremål som hittats i och invid huset framträder konturerna av ett resligt och stort rum där uttryck för ära, rikedom, makt och helighet exponerades. Ceremoniella vapen har hittats i husets omgivning. Den guldglänsande ögonbrynsbåge och de gyllene svin som visas i figur 8 har prytt en prakthjälms, förmodligen skapad för ceremoniella tillfällen. Hjälmen kan måhända ses som uttryck för den roll som platsens ledare förväntades ikläda sig, rollen att försvara territoriet och helgedomarna (jfr *Malin Grundbergs* och

Olof Sundqvists artikel). En bildrik bågare och en blåfärgad glasskål verkar ha "begravts" i golvet, i samband med att huset övergavs. Dessa föremål var extraordinära för sin tid. Då de "begravdes" var de antikviteter. Föremålen säger oss något om hur väsentliga dåtidens dryckesceremonier var. I olika skrivna källor omtalas denna typ av drickande. Det ägde rum i samband med exempelvis maktövertagande, begravningar, giftermål, när man riktade sig till gudarna och inför ett nytt år.

Religionsvetaren *Olof Sundqvist* betonar i sin artikel kontinuiteten mellan vikingatidens aristokratiska hallbyggnader och den tidiga medeltidens stormannakyrkor. Härskaren hade i det förkristna samhället ansvar för vården och försvaret av helgedomarna. På motsvarande sätt blev det den kristne stormannens uppgift att uppföra kyrka och beskydda den. I hallbyggnaderna ägde det ceremoniella ätandet och drickandet rum, där prisades också stormannen. När makten överfördes från en generation till en annan markerades detta genom att den nye härskaren placerades i högsätet. *Olof Sundqvist* menar att man kan dra paralleller mellan hallarnas högsäten och de särskilda platser som fanns i västverken i den tidiga medeltidens kyrkor. Där skulle kyrkornas världsliga härskare visa upp sig och motta de församlades hyllningar. Härskarna förknippades symboliskt både under förkristen och kristen tid med en upphöjd position. Detta tog sig konkreta uttryck i landskapet genom att man valde topografiska lägen som gjorde att de olika byggnaderna, såväl hallar som kyrkor, tronade i landskapet. Inuti de ceremoniella rummen kunde anordningar som högsäten, podier, läktare eller empor göra att härskarna från en högre position kunde blicka ned på övriga deltagare.

Uppförandet av de romanska stenkyrkorna var under tidig medeltid en i högsta grad både helig och högtidlig handling där stenkyrkan sågs som en representation av det himmelska Jerusalem. På tidskriftens framsida ses den själländske stormannen Asser Rig och hans hustru Inge. De sträcker fram

en kyrkobyggnad och en vriden ring av vikingatida utseende. Bilden visar en ceremoniell handling som understryker själva donationen, gåvan, detta par ger. Vi kan också se att gåvan blir väl mottagen för den välsignas genom Guds hand, som sträcks ned från himlen. Medeltidsarkeologen *Ing-Marie Nilsson* får oss genom sin artikel att reflektera över de människor som deltog i själva byggandet av detta himmelska Jerusalem och i högre grad än tidigare fundera över dem som delaktiga i skapandet av detta paradiset på jorden.

I historikern *Malin Grundbergs* artikel speglas de ceremoniella rummen i Vasatidens Sverige i dem som fanns i det samtida Osmanska riket. I Sverige var det främst de religiösa byggnaderna som nyttjades som ceremoniella rum för kungliga ceremonier av olika slag, medan den osmanske sultanens ceremonier ägde rum i Topkapipalatset. Både i Sverige och i det osmanska riket användes ceremonier och föremål för att betona sultanens och kungens olika roller, som försvarare och rikets expanderare. Grundbergs tes är att genom ceremonier och olika föremål: regalier, insignier och krigstrophéer legitimerade såväl den svenska kungen som den osmanske sultanen sin makt. Regentrollerna i de båda rikena var likartade. Det beror, menar Grundberg, på att båda rikena befann sig i ett statsbyggnadsskede. Utformningen av de olika ceremonierna och föremålen var däremot kopplade till sitt specifika kulturella och religiösa uttryck.

Begravningskapellen är speciella ceremoniella rum eftersom de är uppförda för att fungera som rumslig inramning för en enda ceremoni, avskedd från de avlidna. Konstvetaren *Emilie Karlsmo* visar hur dessa rum hänger samman med den pri-

vatisering av olika livsritualer som sker från och med 1900-talets början i Sverige. Förr kunde hela socknen samlas då en församlingsmedlem skulle begravas. Idag sker begravningar i kretsen av de närmast anhöriga. Begravningskapellen belyser såväl omsorgen om de dödas stoft som de sörjande anhöriga. Kapellen gestaltar företeelser som modernitet och sekularisering, liksom övergången till ett mångkulturellt samhälle.

Vid 1900-talets början upplevde man de befintliga kyrkogårdarna som fula och oorganiserade, oförmögna att försätta sina besökare i rätt sinnestämning. Konstvetaren *Catharina Nolin* beskriver i den avslutande artikeln hur samtiden önskade förnyelse och modernitet. Denna omdaning initierades och utformades av arkitekter, ibland via de arkitektävlingar som anordnades. Inte i något fall tycks kyrkligt engagerade personer eller präster ha drivit frågan om kyrkogårdarnas utformning. Kyrkogårdar nyanlades eller gamla kyrkogårdar utvidgades. 1800-talets vurm för naturparker smittade av sig även på kyrkogårdarnas arkitektur, vilket ledde till skapandet av skogskyrkogården.

Detta nummer av *Bebyggelsehistorisk tidskrift* ger olika exempel på ceremoniella rum från olika tider. Det gemensamma för artiklarna är att de visar på den möda och den omsorg som lagts ned, i såväl det stora som det lilla, när det gäller de ceremoniella rummen och den rekvisita dessa har ansetts kräva. För ett ceremoniellt rum fick och får avgörande betydelse både för uppfattningen om det förgångna och för framtidens förlopp.

Torun Zachrisson &

Margareta Kempff Östlind